

ORD og BILLEDE

Knud Steffen Nielsen

ORD og BILLEDE

Knud Steffen Nielsen

Hvorfor er der så mange forfattere, der også arbejder med billedkunst? Listen er lang; fra den tunge vægtklasse kunne man hente en Heinesen, en Grass, en Strindberg, og videre til forfattere af mere ordinært tilsnit. Og i øvrigt også den anden vej rundt: malere, der skriver (Kirkeby, Carstensen, Have for nu at tage fra den hjemlige scene). Det kunne jo være nærliggende at spørge sig, om der er et slægtskab de to medier imellem. For i hvert fald kunne man hævde, at urmaterialet delvist baserer sig på billeder begge steder. Ting bliver gjort til tegn. Metaforiseret. Fortællinger som stortegn. Personer som tegn.

Jeg vil begynde et helt andet sted end hos disse dobbeltmennesker og i stedet slå ned et bestemt sted i litteraturen og påstå, at pågældende forfatters tekst er skrevet af et skrivende menneske, der er visuelt orienteret mellem sine ord.

Og i første omgang se på et særligt steinsk aspekt (for det er Ger-

Gertrude Stein

trude Stein, jeg tager fat i,) som handler om at hente billedets, kunstbilledets temporalitet over i litteraturen. Og derved tekstligt forsøge at illudere billedets sceniske samtidighed. Og endvidere mime en proces' udstrækning og tænke i sproglig materialitet.

Jeg tror, at ved at se i og på skrift alene i første omgang, så vil måske noget af et slægtskab til billedmediet afsløre sig.

„Det man skal huske er at hvis det ikke er hvis det ikke er det der ved at overlade det til dem. der får det til at blive meget sandsynligt så sandsynligt som de ville være trods alt trods alt at vælge at vælge at være her til tiden”
(Gertrude Stein, How to write, s. 259).

Lad det være et slags indgangsmotto, som Stein også selv vender tilbage i sit foredrag om „Poesi og Grammatik”.

Ingen tvivl om, at det at læse

Gertrude Stein kræver en ændret læseroptik. Ovenstående mundfuld får i første omgang lov til at stå og lyse i al sin mystik, inden jeg i øvrigt vil vende tilbage til citatet.

En ting er at fortælle sin historie i f: transparent og glat sprog. Noget andet er både at fortælle sit budskab og at have sprogets materialitet og væsen som en vægtig indvævning. Sådan at fremvisningen af udsagn mere ligger i "transport-støjen" i sproget end i selve den explicite „handling“.

Stein skriver i den nyudgivne *Stein Taler* (Arena 2005, oversættelse ed Lene Asp Frederiksen) i det skrevne foredrag fx på s. 11:

...At skrive og at male og al den slags ting, er sådan, for dem der beskæftiger sig med det og ikke gør det imens det gøres. Nu er det sådan at de få der gør det imens det gøres, og det skal nævnes at de mest beslutsomme af dem sædvanligvis er forberedte ligesom verden omkring dem forbereder sig, gør det på den måde og så hvis I ikke har noget imod det vil jeg fortælle jer hvordan det sker. Naturligvis ved man ikke hvordan det skete før det for længst er færdigt med at begynde at ske.

For at vende tilbage til den del med at det eneste der er forskelligt er det der ses når det synes at blive set, med andre ord, komposition og tidsfornemmelse.

Ingen er forud for sin tid, det er bare det at den bestemte

måde at skabe tid på er den hans samtidige der også skaber deres egen tid nægter at acceptere. Og de nægter at acceptere den af en meget enkel grund og det er at de ikke behøver at acceptere den af nogen grund. De selv det vil sige alle der træder ind i den moderne komposition og de træder faktisk ind i den, hvis de ikke træder ind i den er de ikke så at sige i den de er uden for den og derfor træder de ind i den. Men i det man kan kalde de ikke-konkurrerende bestræbelser hvor der ikke er mistet noget hvis man ikke er med på nær ingenting på nær det man ikke har, der er naturligvis alt det der forkastes, og de ting der forkastes er kun vigtige hvis nogen uventet kommer til at have brug for dem.

Det er naturligvis ævlen. Men ævleri, som tjener sit formål; at folde sit tema ud og på samme tid selv illustrere sit tema ved sprogets form. Det gør hun ved eksemplariske lettere forskudte gentagelser. Først og fremmest. Det gør hun ved idelig at underordne sine gentagelser og sætninger i mønstre, som kommenterer og derved holder fast i det, der siges og forlænger det.

I regelret udgave er det vel det, der normalt er germansk klappen sætninger oven på hinanden, inden der omsider kommer et punktum, altså hvor man fastholder (i underordnings-princip) sit emne i bisætninger og bisætnings bisætning. Men det er ikke regelret hos Stein. Det er lodret, men

ikke lodret ævleri, ikke regelret på den måde. Det er mere krøllet end som så. Og det kunne tydeligere illustreres med et andet nedslag i bogen, fra hendes foredrag om poesi. „Poesi og Grammatik“, som er titlen. Hun siger:

...I en bog der hedder *How to write* arbejdede jeg en hel del med den ting at prøve på at finde ud af præcis hvad balancen den ikke følelsesbetonede balance i en sætning er og hvad den følelsesbetonede balance i et afsnit er og om det var muligt selv i en kort sætning at få de to ting til at blive en. Jeg tror det lykkedes mig et par gange. Vil I lytte til en eller to sætninger hvor jeg mente at jeg havde gjort den ting:

Popler vil sandelig blive og kan sandelig blive fældet og vil blive savet i stykker og vil sandelig blive brugt som brænde og bliver måske brugt som brænde. (*How to write*, s. 90)

Det man skal huske er at hvis det ikke er hvis det ikke er det der ved at overlade det til dem der får det til at blive meget sandsynligt så sandsynligt som de ville være trods alt trods alt at vælge at vælge at være her til tiden. (*How to write*, s. 259)

Hun afbryder og udelader et ord eller to, springer tegn over for at holde tempo og holde vandene åbne.

Kommaer, mange af dem, ville jo være som chikaner i trafikken, derfor

skydes de ned i mængder. Hun selv-afbryder og indsætter igen lettere forskudt sit udsagn fra en ubetydeligt ændret synsvinkel. Men det er ikke bare det. Så ville det jo også blot udgøre en transskription af et båndudskrift af mundtlig tale. Og det er det ikke. Hendes indgriben er en pegen på sproget, der ellers undslipper og smutter videre hen ad linjerne, fordi sprog nu engang udfolder sig i linjer og bogsider. Selv det punktuelle „tager tid“ at udfolde, tager sætninger og linjer at udfolde.

Så Stein opererer ved at gribe ind i sine sætninger, hvor godt nok syn taksformede ytringer nødvendigvis spørger som skygger bagved, men hun forsøger det paradoksale at fastholde eksempelvis punktets beskrivelse ved som sagt at angribe punktet uden at gøre sin sætning færdig og ved permuterende gentagelser. Hun træder vande så at sige ved at angribe punktet med en ny halv sætning. Det er selvfølgelig et nyt illusionsnummer, fordi tidsproblemet stadig ikke er løst, men forsøgt repareret ved at fastholde punktet nye steder fra med nye formuleringer. En illusion, der kunne ligne kubisternes måde at operere med samtidighed på, når „kvindens ansigt også skal have nakken med“. To visuelt umulige aspekter, der anbringes på én scene.

Syntaksen afbrydes, inden styringen har leveret de yndige perler på snor, som den almindelige sætning jo er, specielt i skrift. Som Husserl var inde på, så kan bevidstheden kun være bevidsthed om noget, det vil sige når den har noget at omslutte, en mening, en tanke. Denne bevidsthedens handske forsøger hun så at sige at und-

slippe, eller rettere at holde åben i ét langt åndedrag, inden man skal op at have luft. Sådan at handsken først lukker i sidste øjeblik med en ny frase. Men hvordan? Og lyder det ikke snarere som forsinkelse og tempo tab? Nej, det er det modsatte, påstår denne læser. For denne læser er det snarere et forsøg på at bringe sig i overensstemmelse med tiden. For i stedet for en færdig tanke får man et plastisk billede af det processuelle. Hvis det er resultater og ren information, man er interesseret i, så skal man læse Statistisk Årbog. Dér er det kontant og usanset og lukket. Og kan sagtens være ret og rimeligt, men det er ikke emnet her. Det er formidlet sansning, hvor formidlingen giver aflæseren mulighed for medskabende at følge med.

Det er åbnende. Dette her, det steinske sprog, er et åbnende ikke-magtsprog. Det er afpatriarkalisering af sprog. Magtsprogets ambition er direkte som et spyd og har postulatets og overtalelsens karakter, har en én-éntydig karakter, som illuderer Sandheden, kommet til verden mirakuløst uden videre som Lovtavlerne overbragt direkte af Vorherre. Hos Stein er vi næsten med i formuleringerne, inviteret indenfor til at bage en kage, hvor man får lyst til at række teksten en pose mel og en spiseskefuld gær opløst i varmt vand.

I festskriftet til maleren og digteren Henrik Have, (*Haves: Vidner*, 2006), har jeg i mit indlæg en diskussion af et bestemt temporalt forhold og af andre forskelle generelt mellem billedlæsning og tekstlæsning. Fx den, at aflæsning af billedet i sit væsen jo er en helheds-læsning og netop uden styringen i

venstre-højreudfoldelse, som vi har ved tekstlæsning.

Altså gestalt i modsætning til det at læse sig igennem de udfoldede linjer. Temporalt giver det det problem, at samtidighed skal illuderes på en anden måde i skrift end i billeder. At så billeder også har styringer i sig bl.a. omkring (imaginære eller ej) horisontlinjer og vertikallinjer, tyngde og centrale billedfelter er en anden historie. Billedet er i sit væsen samtidighed og har svært ved at illudere tidslige forskydninger, som så altså teksten per se jo netop gør og er nødt til at gøre. Man kan sige, at kubismen forsøgte at illudere tidslige faser som i det nævnte kvindebillede. Futuristerne illuderede tidslige faser og bevægelser i et og samme billede ved at male faserne, småforrykkede på fladen.

Et særlig temporalt fænomen udgør skulptur mm, hvor den tredimensionale udfoldning giver en anden form for læsning, der principielt ikke kan foregå i et nu. For- og bagside er ikke scenisk samlet foran ét blik som i det kubistiske maleri.

(Man kan så også lige kaste et blik til siden på filmens samtidigheds-problem, som så løses næsten som skrift, serielt, ved et bånd af krydsklip, der så tager tid, aflæsnings tid). Det giver på den måde netop det samme paradoks som skriftens, at **samtidigheden** må løses ved **tidsudstrækning/ udfoldelse af scenerne serielt**. Netop også skriftens dilemma: Punktet bliver til linjer. Gertrude Stein arbejder med det samme paradoks, og gør måske ikke paradokset mindre blot ved at løbe rundt om i punktet, i den ene tanke, ved at afbryde

og i næste sekund repetere sine sætninger, men gør opmærksom på dette sprogets overførselsproblem. Og Stein benytter sig ligeledes af den permanente mulighed for i sproget at kunne justere mod et mere og mere præcist udtryk for tanken. Men bevægelsen og justeringsmuligheden er selvfølgelig ligeledes underlagt tidsforbrug.

Steins skriven i dilemmaet giver en fluktueren, fordi billedet, hun fremskriver, altså er rystet af mediets langsommelighed, og i hendes greb er det samtidig indhentning af noget af den tabte tid ved ikke at fuldføre skriftens krav om fuld syntaks.

Det er så kun det tidsmæssige aspekt. Det processuelle viser sig i fluktueringen, som jo netop mimer proces. Noget, der kunne ligne aflæsning af billeder. Men er skrift. Hvad opnås udover det ovennævnte, denne kamp med tid? En kamp mod skriftens hypostasering. At give sproget tilbage til liv, hvor noget hele tiden er på vej og noget på vej ud.

Skulle jeg bruge et billede om dette forsøg på at holde sig å tempo, og hvorfor ikke, så melder Achilleus og skildpadden sig. Jeg lader selve gåden som gåde ligge. Det relevante her er billedet af Achilleus' forsøg på at indhente dyret, som hele tiden er foran, godt nok halveres forspringet hele tiden og igen, men forspringet er permanent, selvom det halveres og halveres. Og hvis vi klipper her og tager det for pålydende, så illuderer denne del af det festlige kapløb et forsøg på en umulig

indhentning af tid, og kunne derved vise umuligheden i sprogets forsøg på ikke i at fange skildpadder, men i at fange nuet. Og Stein er naturligvis underlagt dette stakåndede forsøg på at løbe tiden ind. Det ved hun godt. Men hun opnår så at gøre opmærksom på problemet ved forsøgsvis at ophæve dilemmaet ved hjælp af de nævnte manøvrer, velvidende at det er illusorisk. Men hun bringer sig på højde med det processuelle, fluktuerende. En eksplosion tager tid at (be)skrive, selvom realtiden er kort. Men hun viser det frem, maner det frem med sine manøvrer, der naturligvis i forhold til realtiden her er tøvende fastholdende. Og så skal det tilføjes, at det jo ikke drejer sig om et direkte mellemværende i at korrespondere realtid som sådan, der er interessen. Skriftens tid kan og skal vel ikke mime den tid, det tager at foretage en rejse til Nordpolen eller den hast, der er i et nys. Skrifttid for hende handler om sansende at fastholde og udfolde det, der skrives om.

Et sidste forhold, kunne man sige, er sprogets irreversibilitet, altså det, at vi må piske af sted med sætningerne og linjerne og siderne til et slutpunkt, uden at kunne vende om og gøre det gjorte ugjort. Hendes sansede og seriøse „træden vande rundt om punktet" er et memento om at tænke det ind, at fortrydelsesretten er elimineret. Dette at læseren nok teknisk set kan gå tilbage i teksten ophæver ikke irreversibiliteten. De forrige læste sider er ikke længere jomfrueligt land.

Knud Steffen Nielsen (f. 1947). Lyriker og billedkunstner. Debuterede i 1980 med *Indskrift*, 20 løbblade på forlaget Afterhand og har senest udgivet *Intarsia* - Et forhalingspapir (2006), Afterhand.